

ДА ЖИВЕЕШ ПО „СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ“, КОГАТО МИСЛИШ И ДЕЙСТВУВАШ ДРУГОЯЧЕ

ИЛИ ТЕТРАЕДЪРЪТ: РЕПРЕСИРАНИ — ДИСИДЕНТИ — НЕФОРМАЛИ — ОПОЗИЦИЯ

„Ние нямаме своите Валенса и Хавел, нито Ю. Да ниел и Ал. Синявски. И за това опозицията ни е такава, каквато е, твърде различна от Полша и Чехословакия, затова не избрахме свободата и правото на избор, когато получихме този рядък шанс, предоставен ни от времето. Или: „Нека не забравяме кои сме, какви бяхме преди десети ноември и да си знаем мястото“. Дочувайки такива реплики от хора, които, верни на прагматичната ни природа, винаги търсят да уловят вятъра и да се нагодят към него, на човек му става тъжно и болно, и за да избегне болезнената гримаса и излишния спор, си избира мълчанието.

Защото проникновената поговорка: „Скромността краси човека“ в съчетание със задължителната норма на социалистическо поведение: „ти си един от всички“, създадоха излишно скромния човек, предпочитай да държи себе си в сянка. Или горкиевото „Човек звучи гордо“ бе удавено в погостата „Днес всички сме герои, защото самият ни делник е героичен“. И заживяхме във „Времето на героя“ (т.е. на антигероя), докато незабележимо, но и с някаква настръхвана методична последователност край нас се пръкваха герои, я на социалистическия труд, я на Народната република, и тези герои, заедно с нашата апатия, доведоха клетото ни отечество дотам, където е днес.

Е, да, ние нямаме своите видни дисиденти (макар че ги имаме), нямаме и „дисидентството като опит“, но това съвсем не означава, че подвластни на задължителната норма за поведение в живота: „Покорна главница, сабя я не сече“, мирно и чинно, в стегнати деветосептемврийски редици, дочакахме партийния дар — десети ноември. Защото, за наша радост, през годините на дългата тоталитарна нощ имаше достойни мъже и жени, които не се огънаха и не се поддадоха на вледняващия страх и измивайки позора от челата ни, ускориха историческия ход, измивайки десети ноември по-нататък, отколкото социалистическият ни народопсихологически характер би допуснал. Та за тези доблестни мъже и жени, които не искат да

се говори за тях, защото мразят думи като привилегии и заслуги, искам да изрека няколко скромни слова, макар и да знам, че при срещи и разговори с тях мълчаливо ще ме укоряват. За русенските дисиденти, за русенските неформали. И не само защото излишната скромност не долюбват и светците, а за да откряна една все още неосветлена тема и проправя просека за следващите. Зная, че избързвам, защото я няма дистанцията, зная, че не съм безпристрастен към събития, дела и личности и напълно справедливо мога да бъда обвинен в меоманност, но приемам както и собственото си предишност, така и евентуалните укори и удари. Просто никога не съм бил „скромнен“ човек. И не искам да бъда!

Какво различава дисидентите от репресираните? Ако са в затвора и едините, и другите са квалифицирани като политически престъпници. Но разлика има и тя е, че репресираните са осъдени за политическите си убеждения, които са били формирани преди насилственото установяване на тоталитарния режим, и те, обвинените, предпочитат ста-

ните на затвора пред измамната свобода навън, но никога не изневеряват на политическото си кредо, което за тях е духовно веруване.

Дисидентите са изцяло рождени на тоталитарния строй, техният житейски опит и политически убеждения са формирани в условията на режима, но съдбовни събития, като Унгарската революция от октомври—ноември 1956 и най-вече Пражката пролет от август 1963, ги откриват порочната същност на измамния „хуманизъм“. И скъсвайки с илюзията „последна и най-съвършена историческа формация“, стават инакомислещи. И започват своята борба. Романтици, но реалисти. С ясното съзнание, че репресираната машина на апарата няма да ги пожали. И рано или късно ще попаднат в затвора. И тук става една необяснима на пръв поглед метаморфоза. Загубвайки свободата си, те всъщност я опознават и борещи се за нея, воюват за всеобщото прогледане. Тук (в Стара Загора, Пазарджик и другаде) става и щастлива среща — на репресираните, на отколените противници на апологетите на диктатурата на пролетариата, „мръсните опозиционе-

ри“ и младите „недоволни“ привърженици на идеята за „общество с по-човешки облик“. Срещата на опит и зрелост и на младост и решителност за борба до край. От тая среща (срещи) по-късно ще се родят и първите неформални организации. Независимото дружество за защита правата на човека и Движението за гражданска инициатива „Оборище“ (регионално с център Русе). Затворът няма да сломи личности като Любомир Собаджиев, Жерминал Чивиков (по-късно емигрант, но духовно свързан с България и д-р на фил. науки), Любен Малинов (Гъмзата), С. Демирев, Ив. Цонев от Две могили, а само ще ги пречисти чрез страданието. Затворническият кръст и затворническото разпятие ще изпълнят клятвите със светлината на Прозрението. Познали Голготата на духа, те ще утвърждават себе си като не примирими противници на насилието. Противоборството става собствен духовен ръст и неизменен начин на живот. Неизменен начин на живот — в противовес на начина на употреба и на начина на консумация, на живуркането.

Има и други дисиденти. Тях ги подвеждат под други знаменатели. Те не са политически и следователно по-малко опасни. За тях са принудителните изселвания (въдворявания, интернирания) или минималните (ни какви) шансове за реализация. Последното, особено ако са творци. За тях — определението „недоволници“. И общият знаменател — неблагоприятни. Режимът умее да класифицира — т.е. да разделя (поне така му се струва), умее да поглежда лице на строг и справедлив съдия. Тук личната драма не съществува. Човекът е гравивен елемент от великата Епопея (грешка — Експеримент). И през 70-те години, и през 80-те, в нашия град има творци, попадащи в този раздел на дисидентската класификация. Познават са на русенската общественост. Но аз няма да ги назовавам. Неудобно ми е! А и други да ме обвинят в лични пристрастия! Но аз ги обичам! Защото са ми дали нещо като мъничко дух и са ме предпазвали от повторение на техните грешки. И съм им признателен!

А иначе животът си тече. Движим се устремно напред — победил, развит, зрял социализъм. Гоним връх след връх. А в областта на морала безнадеждно пропадаме, но се правим, че не забелязваме. Животът е непрекъснат възход, нямащо право на озъртане. Спиралата е хленч на незрели интелекти, четящи „гнили“ философи.

До пробойната! 1985 година — година първа на перестройката. Но ние се озовете! Нека отминем бурята! На един изправен гръб — десет хиляди чупещи се гръбнака! Година втора — имало е грешки, от такива не сме застраховани и за в бъдеще. Но нещо вече е станало с нас. Не вярваме! Или поне се съмняваме. Става ясно — перестройката е нежелана, Априлският пленум отпреди тридесет и една година е бил нашият шанс и нашето преустройство. И една Юлска концепция ще се постарее да отстрани допуснатите деформации. Но вече е ясно! Това е поредната мимикрия! От лятото на тази трета година на перестройката, към отравения ни от демагогия живот се прибавя и истинската отрова — нетърпимата хлорна воня от отсрещния бряг. И започва нашето гражданско неподчинение.

В края на последния летен месец на 1987 година се случва нещо невероятно. На 28. IX. 1987 г. — „група недоволни граждани“ провеждат първата публична демонстрация, и то не къде да е, а пред сградата на ОБК на БКП. Против хлорната инвазия, а по същество — пробив в съзнанието на мнозина. И малко предистория! Поклон Вам, русенски жени, от Паркоозеленяване“ и „Машпроект“, на вас, Мария Варамезова, Цонка Букурова, Дора Бобева и други! Спомянете ли си м. януари с. г. и заснемането на документалния филм „Левски в нас“. И летните месеци (юли и август), и трескавата подготовка след онзи 23. IX., когато деца припадаха пред паметници, в очакване да им завържат алени пионерски връзки.

Роденият на площада (днешния — Свобода) филм „Дишай“, ще извика на живот нов Комитет — този за екологична защита на Русе. Но дотогава има няколко месеца. Апостолът е в нас!

(Следва)

Атанас ГАНЧЕВ

ДА ЖИВЕЕШ ПО „СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ“, КОГАТО МИСЛИШ И ДЕЙСТВУВАШ ДРУГОЯЧЕ

ИЛИ ТЕТРАЕДЪРЪТ: РЕПРЕСИРАНИ — ДИСИДЕНТИ — НЕФОРМАЛИ — ОПОЗИЦИЯ

(Продължение от бр. 71)

Месец декември с. г. гру па политзатворници се събират на погребението на свой другар от затвора — дипломата Петър Стефанов. И в негова памет те написват онова писмо, отправено до ООН и до предстоящата среща във Виена, огласяваща правата на човека. Писмото става известно като посланието на шестимата, а между подписалите го на ред с Илия Минев, Едуард Генев, Иван Янков и Любомир Собаджиев. Месец по-късно в гр. Септември („Септември ще бъде май“) те и още неколцина ще основат първото правозащитно движение у нас и всъщност първата неформална организация — Движението за защита правата на човека.

Но вече е 1988 година. 10 февруари. Трета демонстрация срещу хлорната отрова. Временна отмяна на темата табу. Клапанът трябва да се отпуски! Русе става национална болка! Но от критото писмо на Тодор Бакарджиев до акад. Благовест Сандов, поместено във в. „Орбита“, ще му струва първи клас квалификация няколко месеца по-късно... Домът на писателя Руденко Йорданов, дрзнал да изнесе истинската картина на нещастията на русенци по страниците на в. „Литературен фронт“, също няма да бъде подминат... Но дружба между два режима е в опасност. Край на журналистическото свободомислие. Ала писатели, социолози, философи, общественици са недоволни.

8. III. 1988 година. София. 485 души присъстват на първата официална прожекция на филма „Дишай“ 34 от тях стават членове на Управителния съвет на Комитета за екологична защита на гр. Русе. Между тях Мария Варамезова и Ц. Букурова, а Д. Бобева и Ст. Стоянов стават учредители. Месец по-късно — разправа с някои от по-известните членове по стария изпитан метод — инсинуации и заплахи. А иначе — „свободни сдружения ще никнат като гъби“.

3. XI. 1988 година. Аудитория 65 на СУ „Климент Охридски“. 102 видни интелектуалци поставят началото на Клуба за подкрепа на гласността и преустройството. Каква ирония на съдбата — през месеца на Ок-

томари против завоеванията на Октомври. Но това ще се разбере по-късно!

10. XII. с. г. в Русе, на ул. „Г. Димитров“ № 6, точно срещу партийния дом, няколко русенски интелектуалци ще поставят началото на русенската секция на Клуба. Подготвят текст за учредяването ѝ, предназначен за пресата и чуждите радиостанции. Но надделява разумът. Узнал за намерението им, един от основателите на Клуба в София, днешният президент д-р Ж. Желев предупреждава М. Варамезова: „Змията хапе най-много, когато умира! Има други начини за действие!“ Оттук ще тръгнат към съгражданите материалите на Клуба — писма, статии на д-р Ж. Желев, на П. Симеон проф. Ив. Марев, Хр. Смоленов, тук ще се напишат отворени писма до К. Кеворкян по повод „случая Амосов“, до ЦК на БКП за състоянието на селското стопанство по повод на дочакания Майски пленум през следващата година. Членовете ще издигнат глас в защита на П. Манолов. Но къде поради неопитност, къде поради „неприкосновеност на кореспонденцията и телефонните разговори“,

а вероятно и нещо друго, ще бъдат „приятелски“ съветвани в бетокаменни сгради, домовете им ще бъдат посещавани от онзи тип служители, за които Марлоу казваше „че от двадесет метра миришат на ченге“. Междувременно през следващата 1989 година Йордан Палев през м. април и Венелин Томов през м. май стават членове на Софийския клуб.

А гъбите никнат като след дъжд. През месец февруари в Стара Загора се създава първият независим профсъюз „Подкрепа“ с председател д-р К. Тренчев. Месец по-късно във Велико Търново отец Хр. Събев оглавява Комитета за защита на религиозните права, свобода на съвестта и духовните ценности. На 12. IV. в София се създава НС „Екогласност“ чийто ядро е от членовете на Екологичния комитет за защита на град Русе. Между тях — до 10. XI. 1989 г. са русенците М. Варамезова, Ц. Букурова, Г. Кълячев, Ст. Стоянов, Д. Бобева.

Все по това време Владимир Левчев и Едвин Сугарев замислят издаването на първите независими литературни списания „Мост“ и

„Глас“, а в Русе Венелин Димов проектира и през месец май издава книжка първа на свободното списание „Независимост“. Списанието излиза в 49 броя, а в книжката първа са включени: стихотворения от Д. Прега, статията на Ал. Солженицин „Нека не живеем с лъжа“, на Ю. Олеша „Другарю Сталин, вие сте голям учен“, „Опит върху китайската поезия в опита на дао“.

В Полша и Унгария комунистическите режими губят изборите. Агонията на Живковия режим става неудържима, мерките — брутални. Разправа и задържане, с изселване в Бобов дол на Николай Колев — Босия през м. март, задържането през м. юни на „Развигор“ № 1 на д-р Тренчев, отец Събев, Х. Бялков, Т. Гагалов, Ант. Запрянов. Започва верига от гладни стачки. Сред стачкуващите са и членове на регионалния комитет за гражданска инициатива „Оборище“ — Л. Малинов, З. Монов, С. Демирев, Илко

Дончев, Ив. Цонев и др. (Същият е създаден след два неуспешни опита на Оборище през м. септември и м. октомври 1988 година и провал във вилата на Любен Малинов на връх Рождество Христово през с. г.). „Екскурзиантската вълна“ достига своя пик — през средата на месец август броят на прокудените от отечеството си етнически турци надхвърля внушителната цифра 300 хиляди.

Септември 1989 година. Репресивните органи са на крак. От сигурни източници са узнали, че неформалите сноват из страната и готвят „нещо“ за започващия през месец октомври Екофорум в София. През същия този месец септември Любомир Собаджиев оглавява „Комитет 273“ борещ се за премахването на този омразен член от НК, който позволява преследване на омразните заради политическите им убеждения.

„Нещото“ е сказки в киносалон „П. Берон“, подписки в градинката на „Кристал“ против хидропроекта „Риле — Места“. Градинката пред „Кристал“ ще стане арена на сблъсъка меж-

ду органите на властта и активистите на „Екогласност“. Датата е 26. X. След седмица — петиция от няколко хиляди демонстранти до Народното събрание. След седмица — детронирането на Живков. След седмица — първият митинг на свободни граждани пред храм-паметник „Ал. Невски“. Участвуват над сто русенци. След още три седмици — създаването на СДС, обединен фронт срещу тоталитарната система.

Другото е известно. Пресловутата фраза на 14. XII., отмяната на чл. 1 от конституцията, възстановяването на опозиционните партии от миналото, предизборна борба, избори за ВНС, стачки, началото на икономическата платформа... и надежда за смяна на системата. Репресирани, дисиденти, неформали — тези инакомислещи хора увлякоха хилядите след себе си и възкресиха надеждите им за по-добър живот. Окрилени от перестройката на Горбачов, повдигнаха тежката отвесна плоча на пещерата, наречена „комунизъм“. Някои дисиденти еволюираха на дясно, други останаха вляво, там, откъдето мнозинството тръгна в началото. И едните, и другите желаеха промяна! Но дали я постигнаха? Що се отнася до многопартийна система и свобода на мисълта — несъмнено, що се отнася до икономическа свобода на индивида в обществото — апорийно.

Идейни сподвижници до скоро, днес ги разделят интересите на партиите им. Но самото ли? Всяко начало е трудно! И болезнено! Ала ще се роди ново общество — поне на приблизително равния старт в живота. Тогава няма да има репресирани, а инакомислещите ще бъдат в изкуството и бизнеса. И ще си подават ръце в името на интереса и прогреса на отечеството. Но при положение, че изчезнат партиите-мастодонти от нашия обществен живот.

Останалото ще бъде спомен и поука!

Атанас ГАНЧЕВ

П. п. На първата демонстрация на 28. IX. 1987 година особено активно е участието на жените от ДДФ и Проектантска организация, пропусната в първата част на настоящия материал — б. а.

Авторът ще предостави част от хонорара за това изследване на Движение „Гражданска инициатива“ в помощ на предизборната им борба.